

УДК 94(477.4) «1918/1921»

Надія Зозуля

СВІДЧЕННЯ СТАРШИН ТА ОФІЦЕРІВ АРМІЇ УНР ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ЗБРОЄЮ ТА АМУНІЦІЄЮ ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ В СЕРЕДНЬОМУ ПОДНІПРОВ'І У 1918–1921 РР.

У статті проаналізовано факти та оцінки, що містяться в мемуарах кадрових військових армії УНР стосовно укомплектованості зброєю та амуніцією повстанських загонів Середнього Подніпров'я. На основі джерел особового походження з'ясовано труднощі, які виникали у забезпеченні повстанців необхідним для партизанських дій спорядженням, а також способи їх подолання. Крізь призму професійних військових того часу розглянуто роль зброї в буденному житті повстанців. Зроблено узагальнення стосовно забезпеченості повстанського руху озброєнням та амуніцією, виявлено основні джерела надходження зброї до лав повстанців, а також механізми поповнення амуніцією, способи догляду за зброєю тощо. Зроблено узагальнення щодо символічного значення зброї для повстанців, зокрема, прослідковується безпосередній зв'язок між функціями зброї у поховальному обряді часів козаччини та повстанства ХХ ст.

Ключові слова: мемуари, професійні військові, повстанський рух, озброєння, амуніція.

Аналізуючи зміст мемуарів старшин та офіцерів УНР, зокрема головного отамана С. Петлюри, генералів О. Грекова, М. Омеляновича-Павленка та Ю. Тютюнника, полковника О. Вишнівського, підполковників Ю. Городянина-Лісовського (Горліса-Горського) та О. Доценка, сотників Н. Авраменка, Я. Гальчевського та І. Лютого-Лютенка, «чорних запорожців» – П. Дяченка та М. Дорошенка, натрапляємо на численні сюжети, які розкривають різні аспекти повстанського руху в Середньому Подніпров'ї упродовж 1918–1921 рр., а також власне коментарі професійних військових з цього приводу. Однією зі складових цього є коментарі старшин та офіцерів армії УНР з приводу забезпеченості повстанців регіону найважливішим ресурсом для успішної партизанської боротьби – зброєю та амуніцією.

Метою статті є аналіз відомостей, що містяться в мемуарах кадрових військових армії УНР стосовно укомплектованості зброєю та амуніцією повстанських загонів Середнього Подніпров'я; виявлення закономірностей і труднощів, пов'язаних із підтримкою боєздатності повстанського руху 1918 – початку 1920-х рр.

Генерал М. Омелянович-Павленко дуже точно охарактеризував проблеми забезпеченості повстанського руху амуніцією та озброєнням: «повстанці ніколи ні від кого нічого для свого озброєння не одержували, все вони мусили добувати самі та при тому часто шляхом бою, кожний відступ ворожої армії був для них періодом особливої діяльності щодо придбання боєзапасу та іншого військового знаряддя, все придбане повстанці й партизани звичайно заховували в потаємних місцях з такою обережністю, що, мабуть, чимало з таких запасів після смерті їх хазяїв будуть довший час ще перебувати по своїх схованках» [9, с. 281]. М. Дорошенко також відзначав, що бойовий дух холодноярських повстанців був бадьорий, сильний, рішучий провадити боротьбу до переможного кінця, але (!) щодня все більше й дошкульніше відчувалась нестача зброї, амуніції та лікарського обслуговування [4, с. 76].

Ситуація, у якій опинився повстанський загін В. Халявки була типовою для того часу. М. Дорошенко наводить слова отамана у своїх спогадах: «повстанців ми маємо багато, але боєздатність наша не велика. Нам бракує зброї й амуніції. На мою думку доцільнішим буде зредувати наші ряди, розійтись частково, приховатись до слушного часу влившись непомітно до загального життя краю» [4, с. 85].

На основі спогадів старшин та офіцерів УНР можна виділити такі основні джерела поповнення зброї повстанців: 1) зброя, принесена дезертирами з фронту та Червоної армії [1, с. 18]; 2) здобута ісля бою чи шляхом роззброєння міліцейських та / або чекістських команд [1, с. 35; 3, с. 23; 3, с. 71]. Нерідко у такий спосіб вдавалося суттєво поповнити арсенал і амуніцію повстанців: так, М. Дорошко у своїх мемуарах описує здобич після однієї з успішних засідок під Новомиргородом на чекістський загін Вернигори: 80 рушниць, 2 станкових кулемети «Максіма», 2 легких ручних кулемети «Льюїса», 100 ручних гранат, 30 наганів з набоями [4, с. 109];

3) захоплення арсеналів зброї у місцях дислокації ворога та у вагонах ворожих бронепотягів успішний перебіг подібної операції 10 серпня 1920 р. на перегоні між станціями Хирівка й Цибулеве описав у своїх спогадах М. Дорошенко [4, с. 74–75]; 4) купівля зброї в селян.

Ю. Горліс-Горський залишив у мемуарах слова отамана Мамая (Щириці) під час наради отаманів у Холодному Яру: «селяни запасують зброєю. Їздять до Килиберди на полтавський бік

купувати рушниці, на Різдво в Шабельниках купили кулемет, на тім тижні на ярмарку виміняли за рибу кулемет Кольта без станка, у дядька з Медина. Гармата у нас без коліс, знята з бронеплава. Ми її приспособили виключно для стрільби з плавнів по пароходах» [3, с. 62]. На перший погляд складається враження, що для пересічного селянина роздобути навіть арсенал зброї справа не така вже й складна. При цьому купівля повстанцями зброї відбувалася як правило на за гроші, а шляхом натуральної оплати. «У Медведівці на ярмарку – пише Ю. Горліс-Горський, по-старому торгували зброєю. Продавали селяни з дальших сіл. Холодноряці лише купували. Радянських грошей ніхто не брав, а українські гривні цінилися високо. За п'ятьсот гривень я купив на ярмарку майже сотню набоїв до обох своїх револьверів, Кольта й Парабелюма, яких не міг дістати досить в армії, а за тисячу двісті гривень купив ще й великого німецького Мавзера й сімдесят набоїв» [3, с. 70].

Незважаючи на такі заходи, нестача боєприпасів взагалі чи необхідного калібру зокрема, залишалася основною проблемою для повстанського руху. Своєрідне узагальнення з цього приводу зустрічаємо в мемуарах І. Лютого-Лютенка: «А от щодо зброї та амуніції, то було в нас скрутно. Рушниці, багнети, шаблі можна було ще роздобути без труду, але кулі до різних рушниць, гранати, кулемети тощо треба було здобувати в большевиків. Спочатку, як організувалися повстанці, то кожний, хто йшов до «яру», приносив з собою зброю, яку роздобув десь, і муніцію. Чимало і селяни привозили, що мали закопане, або те, що знаходили випадково, залишене чи загублене ще царськими військами. Але всі ці запаси швидко зужилися і для нас залишалось єдине «постачання» – відбивати зброю і муніцію в большевиків. Треба було добре й обережно слідкувати за якоюсь большевицькою частиною і наскочити зненацька так, щоб розбити її і захопити в свої руки обоз, де було все те, чого нам дуже дошкульно бракувало» [7, с. 32].

Мемуари старшин та офіцерів УНР дають змогу перекоонатися, що чимало повстанських сіл володіли цілими арсеналами зброї. Так, в Ю. Горліса-Горського читаємо, що в холоднорярському селі Боровиці селяни мали бл. 700 рушниць, 4 важких та декілька легких кулеметів [3, с. 61], а в сусідніх Прусах та Михайлівці селяни мали досить зброї, щоб забезпечити виступ від 300 – до 3000 повстанців, тамтешній арсенал посилювали шість справних кулеметів, закопана гармату та декілька мінометів [3, с. 63].

На сторінках кадрових військових УНР неодноразово натрапляємо на відомості про озброєних «по зуби» козаків [1, с. 14; 3, с. 21]. Якщо ж вірити даним Я. Гальчевського-Войнаровського, то озброєння рядового повстанця «мусить бути добре і перевірене. Кожний мусить мати: кріс, 1–2 револьвери, 2–3 ручні гранати і кинджали або шаблі. Останні особливо конечні тоді, коли треба ворога утихомирити без стрілів і галасу» [1, с. 29]. Як правило, повстанці «не блукали одинцем, а групами по від 3 до 5 душ в повному озброєнні, памятаючи, що «тому чорт ляхів бере, бо одинцем ходять». Такий наказ хутко відчули чекісти на своїй шкірі, бо коли їх приїздило 10, щоб арештувати чи зловити одного «бандіта», то зустрічали їх кулі не лише з кріса, а навіть з кулемета» [1, с. 13–14].

Для повстанців зброя мала ритуалізований статус. Так, Я. Гальчевський-Войнаровський писав про неї як про елемент поховального обряду («поховання козака з повним озброєнням») [1, с. 125]. Нерідко повстанці мали при собі старовинні шаблі (можливо родинні реліквії? – Н. З.), як та, яку довелося бачити Ю. Горлісу-Горському в с. Мельники на Чигиринщині: У всіх (парубків – Н. З.) рушниці, у декого шаблі і револьвери, у одного шабля старовинна, оправлена в срібло [3, с. 25].

Зброя серед повстанців, очевидно, відігравала роль ідентифікатора статусу, подібно до козацтва ранньомодерного часу. З цього приводу Ю. Горліс-Горський наводив слова отамана Андрія Чорноти: «Як у чоловіка добра зброя і добрий кінь – то це значить, що він добрий чоловік» [3, с. 32]. Я. Гальчевський-Войнаровський зафіксував у мемуарах якісний склад та ступінь військового вишколу однієї з повстанських боївок: з 62 осіб близько 20 були ветеранами Першої світової. «Значить друга половина – пише очевидець, – самотужки вчилася військового діла, володіти зброєю. Отож вільний час використаємо на науку володіння зброєю, стріляння, тощо. Поміж повстанцями було 5 підстаршин з б. російської армії, два підстаршини з української армії, але старшини не було ніодного» [1, с. 34].

Протилежна ситуація складалася з новоприбулими повстанцями: «За тиждень мали ми в рядах нашого відділу майже 50 кіннотчиків і 300 піших козаків. Але які це були козаки? Були це просто хлопці, що їх зелений розум і несвідомість небезпеки спонукали покозакувати. Бракувало їм морально- національної підготовки, володіння зброєю, озброєння і одягу. Я. Гальчевський робив невтішні прогнози: «ціла та братія розлетиться врозтіч при першому бої» [1, с. 64]. Схожі оцінки дає інший мемуарист – І. Лютий-Лютенко: «большевицькі частини складалися з ідейних добровольців, що відбули військову службу, велика більшість із них і на фронтах побувала, отже – фахова, кваліфікована армія забіяк та горлорізів А наші повстанці-партизани – це в основному «зелепухи», новачки у воєнному ділі Навіть не всі уміли орудувати як слід зброєю. Чимало було таких, що крім обріза ніколи не тримали в руках іншої зброї. Треба було навчати як користуватися рушницями та кулеметами різних конструкцій, як кидати бомби, щоб самому себе не зірвати і не покалічити

побратимів, як закладати міни і як їх знешкоджувати. Все це забирало багато часу, напруження, уважності і терпіння. До того ще й муніції не було в нас під достатком, доводилось щадити. І коли, наприклад, один управлявся у стрілянні чи киданні гранат, то десяток інших приглядалися збоку як і що коли робиться, чекаючи нетерпеливо на чергу, коли й вони будуть практично виконувати те, що тепер спостерігають» [7, с. 31].

Утім, на сторінках опублікованих спогадів Ю. Горліса-Горського натрапляємо на протилежний сюжет, коли «три десятки лубенців, одягнених у першорядне англійське обмундування, з новенькими одинадцяти-набійними англійськими рушницями, щодня робили (в Холодному Яру – Н. З.) військові вправи командуючи по черзі (всі ж були старшини!). Користаючи з французького підручника, якого дістали десь у денікінському штабі, вони вивчали останнє досягнення військової науки – тактику групового бою. На тлі холоднороського лісу, між чорними жупанами, киреями, дубленими кожухами, – було якось дивно бачити – пише Ю. Горліс-Горський – цю групу вояків ультра-європейського вигляду» [3, с. 37].

Більшовицьке керівництво, природно, намагалось не лише дискредитувати повстанський рух в Україні як такий, але й представити його своїм військовим як явище стихійне, слабо організоване, затуманене і зовсім небоєздатне. Черговий доказ такої несвідомої чи навмисної недооцінки військового потенціалу повстанців зустрічаємо на сторінках спогадів М. Дорошенка: «При допитах – пише очевидець – більшовики розповідали, що командири інформували їх немов би «хахли» воювати не уміють, що вони, мовляв боягузи, що від одного пострілу розбігаються хто куди встигне. У них замість зброї – вила, коси а то й затесані кілки. А тепер ми переконались що нам «навралі, сволочі», – розчаровано бідкалися полонені» [4, с. 85].

Зазвичай, повстанці приділяли величезну увагу дотриманню зброї в належному стані, однак серед свідчень військових УНР іноді зустрічаємо протилежні сюжети: «зав'язується правдивий бій із стрілянням, скоками, підсиленням вогнем кулеметів. Наша піхота вже не наступає, а залягли й відстрілюється. Скільки ж вони набоїв мають на кріс? У деяких найбільше по 50, а багато не має й по 20. Кріси старі, розкалібровані, невідомо коли чищені, а багато лише з обрізанами (обрізами – Н. З.) [1, с. 70–17]

У спогадах Я. Гальчевського-Войнаровського зустрічаємо відомості про своєрідний погляд повстанців на питання зброї та обставини її використання: «озброєним повстанцям ворог ніде не страшний, однак прикро мати сутичку в хаті, чи біля хати щирих людей, які перетримують повстанців, годують, а потім їх червоні помордують за це та ще й зруйнують господарку і skonфіскують майно. Сутичка з ворогом в лісі не шкодить нікому крім повстанців або червоних, залежно від того, хто ліпше воює. Повстанець мусить завсіди так поступати, щоби ніколи не дати себе заскочити, а тому треба чимало стриму, обережності, сміливості, доброї зброї і доброго володіння нею. Треба також вміти використовувати терен, знати його та знати вже раніше, де ворог. Головне ж – повстанець не сміє марнувати стрілу: кожний стріл, від першого почавши, мусить давати жертву, убитого або раненого [1, с. 25].

Особливі умови життя повстанців привели до того, що окремі отамани, зокрема А. Гулий-Гуленко, віддавали розпорядження своїм бійцям ходити зі зброєю повсякчас. До речі, саме ця обставина врятувала загін останнього від розгрому засідкою більшовиків поблизу Краснополя [4, с. 54]. Високий ступінь укомплектованості зброєю та амуніцією повстанців А. Гулого-Гуленка відзначив також О. Доценко: «На Знаменці захопив (Гулий-Гуленко – Н. З.) багато потягів з набоями, гарматами та санітарним майном. Козаків мав озброєних і одягнених [5, с. 51].

Відомості про аналогічні заходи безпеки серед чигиринських повстанців зустрічаємо в Ю. Горліса-Горського. Очевидець був свідком того, що навіть весілля [3, с. 23] чи похорони [3, с. 33] в цьому краї відбувалися зі зброєю в руках. Щодо останніх, то, наприклад, під час похорону сотника І. Компанійця мемуарист відзначив присутність понад 10 тис. озброєних осіб.

Така ситуація не опинилася осторонь уваги повстанського командування. Ю. Горліс-Горський пише, що головний отаман Холодного Яру В. Чучупака на одній з нарад зауважив: «наші села занадто вже «розкозакувалися»... До кума в гості – з рушницею, до дівчини – з рушницею та ще й шаблю причепить, з хутора до церкви – з рушницею... В Медведівці на ярмарку продають-купують набої, зброю, як за добрих гетьманських часів». Отож, явне ходження з зброєю, треба припинити. Ходження в військових строях, їзда на сідланих конях – має зникнути [3, с. 60].

М. Дорошенко зауважив цінну деталь: ті повстанці, які вирішили скористатись більшовицькою амністією (зазвичай – лише декларованою – Н. З.), або ж покінчити з повстанським життям і повернутись додому неодмінно здавали зброю своїм отаманам. «Були – пише М. Дорошенко – пропозиції здаватись й зі зброєю, для більшого доказу в щирості покаяння, однак командування не погодилось на це повчаючи: «воювали, мовляв, штилями, а тепер їх вже викинули» [4, с. 100].

Більш детального, на наш погляд, вивчення заслуговує процес, тісно пов'язаний з предметом наших студій, а саме – «роззброєння» села радянською владою. Хоча найбільшого розмаху він

набере після цілковитого придушення повстанського руху, однак ще на зламі 1910–1920-х рр. сучасники відзначали непоодинокі акції, пов'язані з «викачкою» зброї із села. Більш того, М. Дорошенко у своїх мемуарах залишив курйозний сюжет, що мав місце у Знам'янській окрузі в 1920 р.: «Група відібраних головорізів спецчастини ходила від одного заможного чи й напівзаможного двору до другого, носили якусь скриньку що звали її «апаратом» для вишукування зброї, а зброю вночі наперед десь господареві в стріху стромляли і знайшовши таку бідного господаря жорстоко карали, лякаючи інших» [4, с. 122].

Зазвичай, «розлучення» селян зі зброєю – єдиним, по суті, засобом для відстоювання ними власних прав на той час, супроводжувалося конфліктами не лише з радянською владою, але й з вояками УНР під час їх зимових походів. Учасник першого походу О. Доценко, відзначаючи той факт, що «найтяжчим моментом було озброєння армії», пише, що селяни дуже неохоче віддавали українським військовим зброю, кажучи, що вона їм самим потрібна для боротьби з ворогом [5, с. 122].

Прикметно, що самі повстанські отамани, в разі міжособистісних конфліктів, майже завжди віддавали накази роззброювати бійців опонента, але не знищувати їх фізично. Підсумовуючи сказане, маємо ще раз наголосити на тому, що питання забезпеченості повстанського руху часів Перших визвольних змагань необхідними припасами – передовсім зброєю та амуніцією досі предметно майже не вивчалось, що загалом не дозволяє об'єктивно оцінити військовий потенціал «повстанського фактору». Проаналізувавши з цього приводу численні, нерідко, взаємозаперечувальні свідчення професійних військових УНР, маємо наголосити на тому, що повстанський рух в Середньому Подніпров'ї розвивався, будучи добре забезпеченим стрілецькою, в т.ч. автоматичною зброєю та, навіть, легкою артилерією, але при цьому весь час перебував в умовах нестачі боєприпасів необхідної кількості чи калібру. За таких обставин селяни-повстанці проявляли природний прагматизм і кмітливість, зумівши налагодити шляхи перманентного поповнення селянських арсеналів. Важливим є соціальний бік проблеми: по-перше, чимало новоприбулих повстанців виявилися зовсім необізнаними у військовій справі, а тому перед отаманами поставали додаткові труднощі, пов'язані з їх вишколом, а по-друге зброя в повстанському середовищі нерідко, відчуючи прояви «козацького міфу» в свідомості селян початку ХХ ст., а також в умовах дуже специфічної системи ієрархії, чи й, навіть, повної її відсутності, перетворювалася на своєрідний маркер соціального статусу.

Список використаних джерел

1. Гальчевський-Войнаровський Я. Проти червоних окупантів. Ч. 1. Краків: Українське Видавництво, 1941. 205 с.
2. Гальчевський-Войнаровський Я. Проти червоних окупантів. Ч. 2. Краків: Українське Видавництво, 1942. 162 с.
3. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр. Львів: СПОЛОМ, 2014. 432 с.
4. Дорошенко М. Стежками холодноряськими 1918–1923 рр. Філадельфія, 1973. 220 с.
5. Доценко О. Зимовий похід (6. XII. 1919 – 6.V.1920). К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2001. 375 с.
6. Левченко С. За волю і державу. Повість із визвольних змагань українського народу, 1918–1920 рр. Лондон; Дарбі, 1966. 494 с.
7. Лютий-Лютенко І. Вогонь з Холодного Яру Детройт, 1986. 151 с.
8. Митрофаненко Ю. Отаманщина як історичне явище: погляд Володимира Винниченка та Симона Петлюри // Наукові записки. Сер.: філологічні науки (літературознавство, мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 92. С. 175–180.
9. Омелянович-Павленко М. Спогади командарма (1917–1920) / Упоряд. М. Ковальчук. К.: Темпора, 2007. 608 с.
10. Пархоменко В. А. Мемуари генерала О. Грекова як джерело з історії української революції 1917–1921 років // Література та культура Полісся: зб. наук. праць. Вип. 61. Проблеми літературознавства, історії та культури України з погляду сучасності. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2011. С. 105–118.
11. Пиріг Р. Я. Мемуари сучасників як джерело з історії Української революції 1917–1921 років // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. К.: Інститут історії України НАН України, 2009. Вип. 4. С. 31–58.
12. Самійленко С. Дні слави. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук, 1958. 134 с.
13. Сім'янець В. Роки козакування 1917–1923. Філадельфія, 1976. 411 с.
14. Тютюнник Ю. Записки генерал-хорунжого. К.: Книга Роду, 2008. 312 с.
15. Тютюнник Ю. Зимовий похід 1919–1920. Нью-Йорк: Видавництво Чарторийських, 1966. 99 с.

References

1. Hal'chevs'kyu-Voynarovs'kyu Ya. Protvy chervonykh okupantiv [Against the Red Occupants]. Vol. 1. Krakiv: Ukrayins'ke Vydavnytstvo, 1941. 205 p.
2. Hal'chevs'kyu-Voynarovs'kyu Ya. Protvy chervonykh okupantiv [Against the Red Occupants]. Vol. 2. Krakiv: Ukrayins'ke Vydavnytstvo, 1942. 162 p.
3. Horlis-Hors'kyu Yu. Kholodnyy Yar [Kholodnyy Yar]. Lviv: SPOLOM, 2014. 432 p.
4. Doroshenko M. Stezhkamy kholodnoyars'kymy 1918–1923 [Tracks of cold-blooded 1918–1923]. Philadelphia, 1973. 220 p.
5. Dotsenko O. Zymovyy pokhid (6.XII.1919 – 6.V.1920) [Winter Trip (6th XII. 1919 – 6.V.1920)]. Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy, 2001. 375 p.
6. Levchenko S. Za volyu i derzhavu. Povist' iz vyzvol'nykh zmahan' ukrayins'koho narodu, 1918–1920 rr. [For freedom and state. The Tale of the Liberation Movement of the Ukrainian People, 1918–1920]. London; Darbi, 1966. 494 p.
7. Lyutyu-Lyutenko I. Vohon' z Kholodnoho Yaru [Fire from the Kholodnyy Yar]. Detroyt, 1986. 151 p.
8. Mytrofanenko Yu. Otamanshchyna yak istorychne yavyshe: pohlyad Volodymyra Vynnychenka ta Symona Petlyury [Atamanshchyna as a historical phenomenon: the view of Volodymyr Vynnychenko and Simon Petliura]. Naukovi zapysky. Ser.: filolohichni nauky (literaturoznavstvo, movoznavstvo). Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka,

2010. Вип. 92. P. 175–180. 9. Omelyanovych-Pavlenko M. Spohady komandarma (1917–1920) [Memoirs of the commander (1917–1920)] / ed. M. Koval'chuk. Kyiv: Tempora, 2007. 608 p. 10. Parkhomenko V. A. Memuary henerala O. Hrekova yak dzherelo z istoriyi ukrayins'koyi revolyutsiyi 1917–1921 [Memoirs of General O. Grekov as a source for the history of the Ukrainian revolution of 1917–1921]. Literatura ta kul'tura Polissya: zb. nauk. prats'. Vol. 61. Problemy literaturoznavstva, istoriyi ta kul'tury Ukrayiny z pohlyadu suchasnosti [Problems of Literary Studies, History and Culture of Ukraine in the View of the Present]. Nizhyn: NDU im. M. Hoholya, 2011. P. 105–118. 11. Pyrih R. Ya. Memuary suchasnykiv yak dzherelo z istoriyi Ukrayins'koyi revolyutsiyi 1917–1921 [Memoirs of contemporaries as a source for the history of the Ukrainian revolution of 1917–1921]. Problemy vyvchennya istoriyi Ukrayins'koyi revolyutsiyi 1917–1921. Kyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2009. Vyp. 4. P. 31–58. 12. Samiyenko S. Dni slavy [Days of Fame]. N'yu-York: Ukrayins'ka Vil'na Akademiya Nauk, 1958. 134 p. 13. Sim'yantsev V. Roky kozakuvannya 1917–1923 [Years of Cossacks 1917–1923]. Filadal'fiya, 1976. 411 p. 14. Tyutyunyk Yu. Zapysky heneral-khorunzhoho [Notes of the general-coroner]. Kyiv: Knyha Rodu, 2008. 312 p. 15. Tyutyunyk Yu. Zymovyy pokhid 1919–1920 [Winter campaign of 1919–1920]. New York: Vydavnytstvo Chartoryys'kykh, 1966. 99 p.

Надежда Зозуля

**СВИДЕТЕЛЬСТВА СТАРШИН И ОФИЦЕРОВ АРМИИ УНР ОБ ОБЕСПЕЧЕННОСТИ
ОРУЖИЕМ И АМУНИЦИЕЙ ПОВСТАНЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ В СРЕДНЕМ
ПОДНЕПРОВЬЕ В 1918–1921 ГГ.**

В статье проанализированы факты и оценки, содержащиеся в мемуарах кадровых военных армии УНР относительно укомплектованности оружием и амуницией повстанческих отрядов Среднего Поднепровья. На основе источников личного происхождения выяснено трудности, которые возникали в обеспечении повстанцев необходимым для партизанских действий снаряжением, а также способы их преодоления. Сквозь призму профессиональных военных того времени рассмотрена роль оружия в повседневной жизни повстанцев. Сделано обобщение относительно обеспеченности повстанческого движения вооружением и амуницией, выявлены основные источники поступления оружия в ряды повстанцев, а также механизмы пополнения амуницией, способы ухода за оружием и т. п. Сделано обобщение относительно символического значение оружия для повстанцев, в частности, прослеживается прямая связь между функциями оружия в погребальном обряде времен казачества и повстанцев XX в.

Ключевые слова: мемуары, профессиональные военные, повстанческое движение, вооружение, амуниция.

Nadiya Zozulya

**THE EVIDENCE OF PETTY OFFICERS AND OFFICERS OF UKRAINIAN PEOPLE'S
REPUBLIC ARMY ABOUT THE PROVISION OF INSURGENCY BY WEAPONS AND
AMMUNITION IN THE MIDDLE DNIEPER IN 1918–1921**

The article analyzes the facts and estimates contained in the memoirs of military personnel of Ukrainian people's republic's arme concerning the rebel troops of Middle Dnieper weapons and ammunition manning. On the basis of sources of personal origin difficulties, encountered in providing the rebels needed for guerrilla warfare equipment, and how to overcome them were found. The role of weapons in everyday life of rebels was analyzed through the prism of professional soldiers of that time.

Key words: memoirs, professional military, insurgent movement, armament, ammunition.